

kulu'nun ise bu yollardan ayrı iskân problemi ile ilgili olmak gerektiği kanaatine varılmıştır.

Gezinin devamında İncesu, Ürgüp, Nevşehir, Aksaray üzerinden Niğde'ye gidilmiş ve yol üzerindeki yerleşme noktaları ve bu arada Hitit dünyasının en büyük hiyeroglif abidesi olan Karapınar kitabesi ve onunla ilgili höyük tetkik edilmiştir.

Aksaray'la Tuzgölü arasındaki mıntakada bulunan höyükler üzerinde bilhassa durulmuş ve mesai bu mıntakanın üç en büyük höyüğü üzerinde teksif edilmiştir. Bu höyüklerden, üzerinde Tarım okulu bulunan "Yastıkeli", höyüğünün geniş bir Bakır çağ iskânını ihtiva ettiği, o esnada inşaat için yapılmakta olan derin bir kazıdan, muhtelif iskân katlarını müşahade etmek suretiyle, tesbit etmek mümkün olmuştur. Haber verildiğine göre bu höyükte altın safiha eşya bulunmuş ve Müzeler Umum Müdürlüğüne gönderilmiştir.

Mıntakanın en büyük höyüğü olan Acem-höyükte yapılan araştırmalar onun zengin bir Hitit iskânını ihtiva ettiğini anlatmaktadır. Acem-höyüğe ait bugüne kadar bilinen malzeme köylüden temin edilen 16 adet çeşitli sağlam ve bazıları eşsiz rython'lar, mühürler ve kaplarla bir kat daha zenginleştirilmiştir. Bugüne kadar ileriye sürülen mütalealarla Acem-höyükte Hitit devletinin ilk merkezi olan Kuşşara'nın saklı bulunduğu iddiası mevcuttur. Fakat Hitit ve Kapadokya metinlerinden elde edilen malûmata göre Kuşşara'nın daha çok Kızılırmak kavsinin Kuzeyinde olacağı ve Boğazköy'den pek uzak bulunmayacağı gerektiğinden Acem-höyüğün yine aynı metinlerde Kuşşara'dan ve Kaneş'den başka en mühim merkez olarak gözüken ve Eski Hitit İmparatorluğu devrinde mühim bir rol oynayan Puruşanda (Puruşatun) olacağı kanaati hasıl olmuştur. Arkeolojik malzemenin de daha çok Eski Hitit İmparatorluğu devrine işaret etmesi bu mütaleayı ayrıca desteklemektedir.

1947 SİDE (ESKİ ANTALYA) KAZILARI

Eski Pamfilya bölgesinin en önemli liman şehri olan Side'de yaptığımız hafriyat 21 Eylül 1947'den 25 Ekim 1947'ye kadar devam etmiş ve araştırmalar esas itibariyle üç yerde temerküz eylemiştir:

1 — Şehrin üzerinde bina edilmiş olduğu burnun ucunda ve deniz kenarlarında, ihtiva ettiği mermer arşitektonik parçalardan dolayı ötedenberi seyyahların dikkat nazarlarını çeken ve köylüler tarafından «mermerlik» olarak gösterilen sahada iki mabed bulunmuştur. Tarafımızdan N. 1 ve N. 2 olarak gösterilen bu mabedler yan yana olup biri birinden ancak 10 m. kadar bir mesafe ile ayrılmaktadırlar. Kısa taraflarında 6, uzun taraflarında 11 sütun ihtiva eden N. 1 mabedi Korind nizamında bir peripterostur. Stylobat'ın genişliği 16,37 m. uzunluğu ise 29,50 m. olup sütun yüksekliği 9 m. yi bulmaktadır. Cella'nın arkası kapalı olup doğu tarafında ante'ler arasında yer alan iki sütunla tahdid olunmaktadır. Bizanslar zamanında bir hayli müddet ayakta durduğu anlaşılan bu ma-

bedin üst kısımlarına ait bütün mimarî kısımları tesbit etmek, bu sayede mabedin restorasyonunu yapmak mümkün olmuştur. Arşitektonik parçalar arasında biri birinden konsollarla ayrılmış Medüz başları ile süslü friz blokları, üzerlerinde enteresant bitki motifleri ihtiva eden geison ve alınlık parçaları bilhassa dikkate değer. N 1 den daha büyük olan N 2 mabedi ise yine 6×11 sütunlu Korint uizamında bir peripteros olup --stylobat köşelerinden ölçmek suretile— genişliği 17,63 m. uzunluğu ise 34,53 m. dir. Sütun yüksekliği 10,06 m. yi bulmaktadır. Bu mabet Bizanslılar zamanında civarında yapılan büyük inşaatta bir hayli tadilat ve tahribat görmüş, cella duvarları ile peristasis'in üç tarafı kaldırılmış, yalnız mabedin şimal uzun tarafındaki 11 sütun, gerisinde, yapılan höcreli duvar fasadı için, bir galeri olarak kullanılmıştır. Bu sebepten mabedin arşitrav'dan sonra gelen mimarî parçalardan hiç birisine raslamak mümkün olmamış, orta kısmı Bizanslılar tarafından taş döşeli bir avlu şekline sokulmuş olduğundan cella çok harap bir durumda meydana çıkarılmıştır. Bununla beraber her iki mabedin plân ve dekorasyon bakımından biri birine benzediği, binaenaleyh aralarında kronoloji bakımından büyük bir fark olmadığı anlaşılıyor. Şimdiden her iki mabedin M. s. II. ci yüzyıla ait olduğu söylenebilir.

2 — Bu iki mabedin aşağı yukarı 300 m. doğusunda, şehri baştan başa kateden direkli caddenin deniz kenarında sona erdiği meydan üzerinde bulunan üçüncü mabed ise plân bakımından ilk iki mabedden büsbütün ayrılmaktadır: Bu mabed 2,26 m. yüksekliğinde, üst kenarı kuvvetli silmelerle süslü ve içi boş bir kaide üzerinde olup duvarları 8,60 m. nısıf kutrunun bir yarım daire meydana getirdikten sonra her iki tarafta 3,10 m. kadar düz olarak devam etmekte, mabedin meydana bakan batı tarafında ise 17,20 m. uzunluğunda düz bir cephe meydana getirmektedirler. Bu cephenin önünde üzerine önden ve yanlardan geniş merdivenlerle çıkılan ve zengin bir sütun mimarisi ihtiva ettiği anlaşılan bir prodomos bulunmaktadır. Bu kısma ait büyüklükleri, fakat aynı zamanda işçiliklerinin incelik ve dikikliği ile temayüz eden bir hayli mimarî parça mevcut olduğundan bu cephenin bir restorasyonunu yapmak mümkün olacaktır.

Diğer iki mabed gibi M. s. II. yüzyıla ait olduğu anlaşılan bu mabedin etrafında Bizanslılar tarafından birtakım binalar yapılmıştır ki, bunlardan cumba, yani deniz kenarına raslıyan ve M. s. V. yüzyıla ait olduğu anlaşılan anıtsal bir çeşme binası önemli görülüş ve tamamen meydana çıkarılmıştır. Bu bina mermer levhalarla kaplı höcreler içine yerleştirilmiş çeşmeler, bunların önünde bulunan geniş bir havuz ve bütün binayı deniz tarafında tahdid eden zemini kısmen «opus sectile» tarzında küçük mermer ve arduvaz levhalarla, kısmen hendesî motifler gösteren mozaiklerle örtülü peristyl'li bir avludan terekkep etmektedir. Bu bina ile yuvarlak mabed arasındaki sahada raslanan önemli heykeltraşlık parçaları arasında üslûbunun nefaseti ile temayüz eden sakallı bir Dionysos başı ve genç bir Apollon heykeli zikrolunabilir.

3 — Şehri baştan başa kateden direkli caddenin köyün sona erdiği nokta ile tiyatro kapısı arasına raslıyan aşağı yukarı 150 m. lik bir kısmı meydana çıkarılmış, bu caddenin üzeri geniş kaldırım taşları ile örtülü, kenarlarında yağmur sularının akması için kanal tertibatını havi, genişliği 9 ile 11,60 m. arasında değişen bir orte kısım, bunun sağında ve solunda granit sütunlardan müteşekkil

bir galeri ve bu galerinin gerisinde, bazı yerlerde, dükkânlardan ibaret olduğu, tiyatroun önündeki kısımda galerinin arka duvarında bulunan kapılar ve bunların gerisindeki merdivenler vasıtası ile tiyatroun dış galerisine geçildiği, direkli galerilerin devamlı bir hat şeklinde caddeyi tahdid etmeyüp bazı yerlerde kesildiği tesbit edilmiştir. Gelecek sene tiyatro kapısı ile sur kapısı arasındaki asıl büyük parça meydana çıkarıldığı ve büyük bir kısmı mevcut olan direkler kaideleri üzerine oturtulduğu takdirde Anadolunun en muhteşem direkli caddelerinden biri meydana çıkarılmış olacak ve bu caddenin şimdiye kadar zannedildiğinden büsbütün başka bir karaktere sahip olduğu anlaşılacaktır.

Bu caddenin üzerinde kazanılmış bir zafer yahut gladiatör oyunları ile ilgili kabartmalar, heykel parçaları, kitabeli heykel kaideleri bulunmuş, bunlara şehrin muhtelif yerlerinde yapılan araştırmalarda meydana çıkarılan çeşitli anıt ve kitabelerin inzımam etmesi üzerine eski eser koleksiyonu bir hayli büyümüştür. Bu kazı mevsiminde elde edilen 45 aded kitabe bizi Side'nin M. s. II.—III. yüzyıllardaki sosyal durumu hakkında aydınlatmakta, «bule» ile «demos», yani hükümeti elinde bulunduran zengin zümre ile halk tabakası arasındaki gerginliği, M. s. II. yüzyılda büyük bir maddî refaha kuvuşmuş olan şehrin III. yüzyıldan itibaren fakirleşmeğe ve küçülmeğe başladığını tebarüz ettirmektedirler. Ayrıca bulunan 1100 kadar sikke üzerinde halen çalışılmakta ve bunlardan muhtelif anıtların kronolojisi için bazı sonuçlar çıkarılacağı umulmaktadır. Bir kısmı okul müzesine nakledilmiş, bir kısmı ise ağırlıklarından dolayı mahallinde bırakılmış, fakat tekrar toprağa gömülmüş olan bu eserler gelecek sene bir müze binası inşasını mübrem bir ihtiyaç haline getirmekte, aynı zamanda Side'de ileride yapılacak keşifler hususunda büyük vaidlerde bulunmaktadırlar.

1947 Side Kazısı esnasında bulunan ve okul deposuna konulan heykeltraşi ve mimarî parçaların envanteri

1. *Apollon heykeli*: Mermerden, 78 cm. yüksekliğindedir. Baş tamamen kol ve bacaklar kısmen kırıktır.
2. *Dionysos başı*: Mermerden 25 cm. yüksekliğindedir. Burun kırıktır.
3. *Topraktan adak levhası*: 10 cm. yüksekliğinde, 9 cm. genişliğinde bir levhadır. Üzerinde sakallı ve başında sivri külâh bulunan bir baş tasviri vardır.
4. *Çekmece tutan el*: Mermer bir kadın heykeline ait bir parçadır.
5. *Tyche başı*: Mermerden 18 cm. yüksekliğindedir. Başında diadem vardır.
6. *Kadın portre başı*: Mermerden 18 cm. yüksekliğindedir.
8. *Küçük bir heykele ait parça*: Mermerden 17,5 cm. uzunluğundadır. Tek bir kola merbut olarak sırt ve göğüsten bir kısım kalmıştır.
8. *Lir parçası*: mermerden 15 cm. uzunluğundadır.
- 9—12. *Tabii cesamette bir kadın heykeline ait iki el ve kol parçalarıdır.*
13. *Maske parçası*: Mermerden 8 cm. yüksekliğinde trajik bir maskedir.
14. *Kadın başı heykelciğine ait bir parça*: mermerden 8,5 cm. uzunluğunda ve 6,5 cm. genişliğindedir.
15. *Kalkanlı kol parçası*: Mermerden 27,5 cm. yüksekliğinde ve 13 cm. genişliğindedir.

16. *Mermer bacak parçası* : 18,5 cm. uzunluğundadır. Bacağın üst kısmına ait bir parçadır.

17. *Mermer bacak parçası* : 13,5 cm. uzunluğundadır. Diz ile bilek arasında ait bir parçadır.

18—23. *1 numaralı Apollon heykeline ait kol, bacak ve ayak* parçalarıdır.

24. *Mermer lir parçası* : 13 cm. uzunluğundadır.

25. *Mermer baş parçası* : 14 cm. yüksekliğindedir. Başın yalnız arka kısmı muhafaza edilmiştir.

26. *Mermer kol parçası* : 15 cm. uzunluğundadır, elbiseli bir kadın heykeline aittir.

27. *Yarı giyimli bir mermer kadın heykelciğine ait bir parça*, Yüksekliği 7 cm. dir.

28. *Mermer erkek heykelciliği* : 16,5 cm. boyundadır. Baş ve kollar tamamen ve bacakların aşağı kısmı kırıktır.

29. *Elbiseli kadın heykelinin etek kısmına ait bir parça* : 20 cm. yüksekliğindedir.

30. *Togalı erkek heykelciliğine ait bir parça* : Başsızdır, belde aşağı kısmı da mevcut değildir.

31. *Zırhlı heykel* : Mermerden, yükseklik, 1,12 m. Baş, kollar ve bacaklar noksandır.

32. *Kadın heykeli* : Mermerden, boy, 1,31 m. dir. Baş mevcut değildir. (Heykele ait birçok parçalar 32 a, 32 b . . . olarak numaralanmıştır).

33. *Kartal kabartması*.

57—148. *Tezyinatlı mimari aksam* : Muhtelif binaya aittir.

149. *Bir bacak parçası*.

150. *Bir kol parçası*.

151. *Bir heykelcilik* : Fazla aşınmıştır.

152. *Korint uslubu sütun başlığı*.

153. *Kadın heykeli* : 45 cm. uzunluğundadır. Baş noksandır, kol ve bacaklar kısmen mevcuttur.

1947 Side kazısında bulunan kitabelerin listesi

1. M. s. II. asra ait bir Roma imparatoru için yazılmış şeref kitabesi parçası.

2. Tetrarşi devrine ait bir Roma imparatoru için yazılmış şeref kitabesi.

3. İmparatoriçe Helena için şeref kitabesi.

4. İmparator Gratianus için şeref kitabesi.

5. Konsul olan bir Sideli için yazılmış şeref kitabesi parçası.

6. Roma senatus'u için şeref kitabesi.

7. Roma valisi Tib. Klaudius Bithynikus'a göre tarihlendirilmiş şehir kapısı kitabesi.

8. İmparatorluk maliye komiseri için şeref kitabesi.

9. Vali Attius Philippus tarafından yaptırılan bir burç üzerindeki kitabe.

10. Side'ye su getirmiş ve «nymphaeum» u inşa eylemiş olan Bryonianos Lollianos için şeref kitabesi ye şeref şiiri.

11. Aynı şahıs için bir şeref kitabesi parçası.
12. Bryoninaos'un karısı Kyreinia Patra için şeref kitabesi.
13. Gladiatör Kabartmaları ile birlikte Modestos için şeref kitabesi.
14. Gladiatör kabartmaları ile birlikte başrahibe Modesta için şeref kitabesi.
15. Şehre iyiliği dokunan Argaios için şeref kitabesi.
16. Eunonios adında bir Bizanslı için şeref kitabesi.
17. Side «bule» si için «demos» tarafından rekzedilen şeref kitabesi.
18. Side «demos» u için «bule» tarafından rekzedilen şeref kitabesi.
19. Bir Apollon bayramı ile ilgili «agon» kitabesi ve kabartmaları.
20. Agon kitabesi parçası.
21. Agon kitabesi parçası.
22. Bir lâhid kitabesi parçası.
23. Bir mezar kitabesi parçası.
24. Büyük ve anıtsal adak kitabesi parçası.
25. Tarihi havi bir çeşme binası kitabesi.
26. L. Publius Aelius'un vakıf vesikası parçası.
27. Bir vergi tarhi ile ilgili bitmemiş kitabeyi havi heykel kaidesi.
28. Kitabesi kazılmış heykel kaidesi.
29. Kitabesi kazılmış ikinci bir heykel kaidesi.
30. Büyük bir kalker blok üzerinde (M E N) harflerinden ibaret bitmemiş bir kelime.

31—45. Muhtelif büyüklükte kitabe parçaları.

Bunlardan buldukları yerlerde bırakılmaları mahzurlu olan kırık kitabeler ve kitabe parçaları okul müzesi deposuna nakledilmiş ve bunlara 36—52 envanter numarası verilmiştir (17 parça).

Prof. Dr. ARIF MANSEL

ANKARA ÜNİVERSİTESİ ADINA YAPILAN FRAKTİN KAZISI VE TETKİK GEZİLERİ

Türk Tarih Kurumu'nun 1947 yılında yapacağı kazı ve geziler hakkında karar vermeğe yetkili üyelerin toplantısında müdafaasını yaptığım görüşten bir hafta sonra, Ankara Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Şevket Aziz Kansu, Anadolu'nun bazı eski büyük şehirleri ve bunların müstakbel kazıları hakkındaki görüşümü açıklamamı istemiş ve bilhassa Üniversite'nin de kurulmakta olan müzesi adına kazıya başlamasını dilediğini, bu bakımdan üstünde durulan Acemhöyük'ü kazmamı teklif etti. Ben bunu büyük ve hayırlı bir hareketin başlangıcı telâkki ettim. Çünkü Anadolu'daki en büyük kazıları dünya üniversitelerinin, üniversite müzelerinin başardığına veya diğer bir deyimle bu prensibi kurma hususundaki büyük rollerine şahid idik. Yalnız ben Üniversite'nin bütçesinden ayırabileceği tahsisatın miktarını tahmin ettiğimden, çok masrafı icap ettiren ve bazı teknik güçlükler gösteren Acemhöyük yerine, onun kadar önemli olan, fakat bazı hu-